

Frank Landsbergen

HET DIKKE
ALFABET
BOEK

Over
onze taal en
letters, spijkerschrift,
morsecode, katakana,
emoji en nog
veel meer

Lannoo

Inhoud

DEEL 1	VAN OSSENKOP TOT ALFABET	13
	Een reuzegoede uitvinding	15
	Spijkers en letters	17
	De hiërogliefen	21
	Het Uh-Bee-Gee	25
	Van Uh-Bee-Gee naar ABΓ	29
	Van ABΓ naar ABC	34
	De C, de G en de U	38
	De W en de J	41
	De kleine lettertjes	44
	Een barbaars uitstapje: het gotisch	48
	Leestekens	51
	Het alfabet van de toekomst	55
DEEL 2	KLANKEN EN LETTERS	59
	Zeg eens aaa	61
	De klanken van het Nederlands	65
	26 letters is niet genoeg	68
	Letters versieren	72
	IPA: het ideale alfabet?	77
	Spellen	80
	Pannenkoeken!	84
	Taal verandert	87
	Woorden als fossielen	91

DEEL 3 OP ALFABETONTDEKKINGSREIS 97

Hebreeuws	99
Arabisch	104
Cyrellisch	109
Zuidoost-Azië	113
Het Chinese alfabet	119
Japans	124
Het beste alfabet van de wereld?	131
Afrika	136
Amerika	141
Verdwenen alfabetten	145
Niet-ontcijferde alfabetten	150

DEEL 4 ALFABETTEN, MAAR DAN ANDERS 153

Langeafstandsalfabetten	155
Morsecode	163
Chatten met marsmannetjes	166
Geheimschrift	171
Verzonnen alfabetten	176
Alfabetten voor als het snel moet	180
Alfabetten voor blinden en doven	184
Alfabetten met plaatjes	189
Emoji	193

DEEL 5 SCHRIJVEN EN TYPEN 197

Leren lezen en schrijven	199
Kunstige letters	202
Wat je schrijft ben je zelf!	206
Van ganzenveer tot viltstift	211

Van papyrus tot papier	215
Van schrijven naar drukken	220
De computer	224
QWERTY (en AZERTY)	229
Het Chinese toetsenbord	233
Letters ontwerpen (typografie)	237
Woordenlijst	245
Register	253
Bronnen	259

DEEL 1

**VAN
OSSENKOP
TOT
ALFABET**

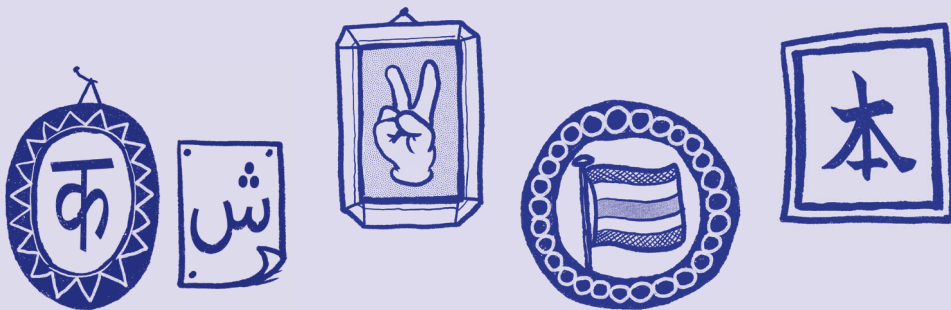
Het alfabet heeft **26 letters**. Dat hoef ik je niet te vertellen. Het is net zoiets als zeggen: de lucht is blauw. Of: een spin heeft acht poten. Iedereen weet dat. Maar weet je ook *waarom* het alfabet 26 letters heeft? Waarom geen 25, of 27, of 58?

En als we toch moeilijke vragen aan het stellen zijn: waar komen al die **letters** eigenlijk vandaan? En waarom zitten er van die rare tussen, zoals de Q, de Y en de C? Kunnen die niet weg? En waarom staat er een puntje op de i? Wie heeft dat verzonnen?

Dat vertel ik je in de bladzijden hierna. We maken een reis door de tijd, om te kijken waar het alfabet vandaan komt. En we maken een reis rond de wereld, langs andere alfabetten, langs emoji, braille, toetsenborden, en nog veel meer. Maar we beginnen in een land ver weg, vijfduizend jaar geleden.

Een reuzegoede uitvinding

Als je vijfduizend jaar geleden érgens moest zijn, dan was het wel het Midden-Oosten. **Mesopotamië** werd het toen ook wel genoemd. En in Mesopotamië gebeurde het. Het wiel werd er uitgevonden, de ploeg, de zeilboot en de abacus, het telraam waar jij misschien nog wel mee hebt leren rekenen. En – misschien nog wel het belangrijkste – het **schrift**.

Met *schrift* bedoel ik niet een schrift met lijntjes- of ruitjespapier. Ik bedoel een systeem van tekenjes om taal mee op te schrijven. Het alfabet is zo'n systeem. Het schrift is iets anders dan de taal die je spreekt. Het schrift en het alfabet zijn uitvindingen.

Dat vroege schrift uit Mesopotamië is nog lang niet hetzelfde als ons alfabet, daarvoor moeten we nog een paar duizend jaar geduld hebben. Maar het is wel het begin.

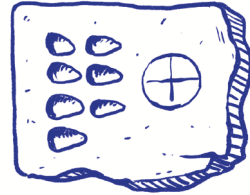

Wie het schrift precies heeft uitgevonden, weten we niet. Er is geen kleitablet met daarop de tekst: 'Hoi, mijn naam is Henk. Het is donderdag 5 november 3108 vóór Christus en ik heb het schrift uitgevonden.' *Waarom* het schrift is uitgevonden, weten we wel.

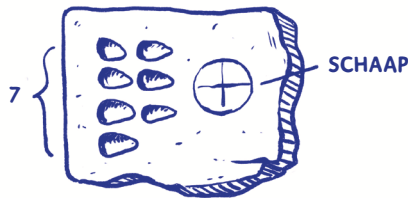
Het was een bruisende tijd, daar in Mesopotamië. Maar door alle uitvindingen werd het leven ook ingewikkelder. Het werd belangrijk om zaken goed bij te houden, zoals het aantal schapen dat naar een tempel was gebracht. En hoeveel brood en bier medewerkers van de tempel kregen. En dat bijhouden ging beter door het op te schrijven: het **spijkerschrift** was geboren.

Spijkers en letters

Hiernaast zie je een voorbeeld van de oudste bekende vorm van het **spijkerschrift**. Het staat op een vijfduizend jaar oud **kleitablet** uit de Soemerische stad Uruk.

Je vraagt je misschien af wat die krabbels met spijkers te maken hebben, of met schrift, want het ziet er nog het meest uit als een kindertekening. Voor de spijkers moeten we nog een paar eeuwen geduld hebben. Maar een schrift is het wel. Er staat 'zeven schapen':

De Soemeriërs gebruikten hun schrift als geheugensteuntje, voor aantekeningen over handel, voorraden en belastingen. Als boekhoudsysteem dus.

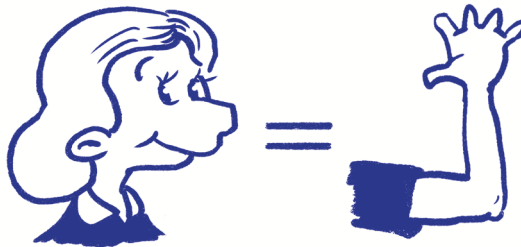
Gelukkig gingen de Soemeriërs al snel ook over minder saaie onderwerpen schrijven dan schapen, tempels en graan. Over dappere helden bijvoorbeeld. Het beroemde verhaal van **Gilgamesj**, een held op zoek naar het eeuwige leven en een van de oudste bekende **verhalen** ter wereld, is in spijkerschrift geschreven.

Soemerische puzzels

Alleen: hoe beeld je zo'n ingewikkeld verhaal als dat van Gilgamesj uit met plaatjes zoals we op de vorige bladzijde zagen? Een schaap is nog wel te tekenen, net als een huis. Maar heel veel woorden zijn helemaal niet zo makkelijk uit te beelden met een plaatje. Hoe teken je bijvoorbeeld een woord als 'gisteren'? En hoe teken je 'misschien', 'hoe', of 'desalniettemin'? Dat kan ik je het beste uitleggen met een puzzel.

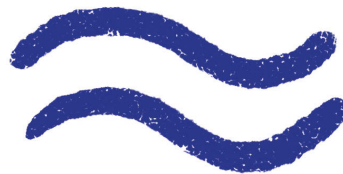
Dit is een rebus. Kun jij lezen wat er staat?

Oplossing: het meisje is arm

'Arm' in het zinnetje hierboven betekent 'niet rijk'. Met je arm die aan je lichaam hangt, heeft dat helemaal niets te maken. 'Arm' (niet rijk) *klinkt* alleen wel hetzelfde als 'arm' (lichaamsdeel), en dat is het principe waarop een rebus is gebaseerd.

De **Soemeriërs** gingen ook **rebussen** gebruiken. Hun woord voor 'water' was bijvoorbeeld *a*, maar *a* betekende ook 'in'. En dus begonnen ze het teken voor 'water' ook te gebruiken voor het woord 'in'.

Dat was een belangrijke stap. Want de plaatjes gingen zo steeds minder betekenen wat er getekend was, en steeds meer voor een bepaalde **klank** staan. En dat is de eerste stap naar het moderne alfabet.

Als je dat laatste wat moeilijk te begrijpen vindt, denk dan eens aan de letters van ons eigen **alfabet**. Dat zijn ook plaatjes, maar de vorm van de plaatjes heeft voor ons niets te maken met de klank ervan. Er is niets O'igs aan de letter O: hij betekent niet 'rondje', of 'zon', of 'pannenkoek'. Het betekent alleen maar de *klank* o.

Schrijven in klei

De Soemeriërs leefden in een land met weinig bomen of rotsen. Rivieren hadden ze wel en dus hadden ze ook meer dan genoeg klei. En daarom zijn ze niet op papier of in steen gaan schrijven, maar in klei. De **kleitabletten** waarin ze hun teksten schreven, bestaan nog steeds, vijfduizend jaar later. En dat is best indrukwekkend. Of jouw agenda het zo lang uithoudt, durf ik niet te zeggen!

Schrijven deden ze met een scherp stuk **riet** waarmee ze in de klei duwden. Je kunt je voorstellen dat dat wat stroever ging dan schrijven met een vulpen op papier. Die Soemeriërs waren ook niet gek, en dus maakten ze hun plaatjes steeds eenvoudiger, met minder moeilijke vormpjes en

bochtjes, totdat er uiteindelijk alleen **streepjes** overbleven. Dat kun je goed zien bij het teken voor 'schaap':

In de uiteindelijke vorm lijken die streepjes verdacht veel op spijkers. Je snapt nu wel waar de naam **spijkerschrift** vandaan komt.

In de tijd dat het spijkerschrift werd gebruikt, ontstonden in dezelfde hoek van de wereld vergelijkbare schriften. Een van die schriften ken je vast wel: de **Egyptische hiërogliefen**.

De hiërogliefen

Van **Napoleon** heb je waarschijnlijk wel eens gehoord. Hij was een beroemde Franse keizer die tweehonderd jaar geleden leefde. Met zijn legers veroverde hij grote delen van Europa, ook de stukken land die we nu België en Nederland noemen!

Egyptomanie

Voordat Napoleon keizer werd, voerde hij ook oorlog in Egypte. Daarvoor nam hij natuurlijk soldaten mee, maar ook een aantal kunstenaars en wetenschappers, die de piramides en andere overblijfselen van het **oude Egypte** in kaart brachten. Die namen (of misschien is *roofden* een beter woord) allerlei prachtige voorwerpen mee naar huis, zoals sfinxen en sarcofagen met mummies erin. Het oude Egypte raakte daardoor helemaal in de mode: mensen versierden huizen, bruggen, fonteinen en zelfs hun graven in **Egyptische stijl**. Ze smulden van spannende verhalen over mummies. Sommige mensen gingen zelfs een tulband dragen!

EGYPTISCHE VERKLEEDIDEEËN

FARAO

TULBAND

MUMMIE

www.lannoo.com

Registreer u op onze website en we sturen u regelmatig een nieuwsbrief met informatie over nieuwe boeken en met interessante, exclusieve aanbiedingen.

© Uitgeverij Lannoo nv, Tielt, 2021

Tekst & illustraties: Frank Landsbergen

Vormgeving: Studio Lannoo (Mieke Verloigne)

Inhoudelijke redactie: Bart Van Gasse

D/2021/45/185 | NUR 210, 240 | 978 94 014 7366 8

Met dank aan het Museum Plantin-Moretus, waar de oudste drukpersen ter wereld staan.

De beelden op p. 14, p. 38-40, p. 60, p. 67, p. 98, p. 154 en p. 259 zijn houtsneden uit de collectie van het museum. Deze zijn te bezichtigen via impressedbyplantin.be.

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch of op enige andere manier zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.